

Czy kontrola zarządu banku sprzyja jego stabilności? Badanie praktyk *corporate governance* w Europie w latach 2003–2014

Renata Karkowska*

Ze względu na istotność funkcji, jakie banki pełnią w gospodarce, dbałość o stosowanie w nich zasad ładu korporacyjnego wydaje się mocno uzasadniona. Misja społecznej użyteczności nakłada na banki obowiązek utrzymania stabilności, płynności i wypłacalności całego sektora. Jednak przykłady nadużyć finansowych, jakie miały miejsce podczas ostatniego kryzysu finansowego, mogą skłaniać do zastanowienia się i budzić wiele pytań o skuteczność kontroli zarządzających ryzykiem w działalności bankowej. Celem badania jest weryfikacja wpływu zmian w zasadach ładu korporacyjnego, a w szczególności w zakresie audytu i monitoringu zarządów na stabilności banków komercyjnych. W tym kontekście zostanie udzielona odpowiedź na następujące pytania: czy zmiany w zakresie audytu i monitoringu zarządów banków, ograniczają podejmowane przez nie ryzyko kredytowe? Czy w krajach o istotnym nasileniu zjawiska pokusy nadużyć, ryzyko utraty stabilności jest kontrolowane przez audyt i monitoring zarządów banków? Wyróżnikiem niniejszej analizy jest zastosowanie szeregu indywidualnych miar ładu korporacyjnego w poszczególnych bankach, zamiast jednej opartej na bazie ogólnego indeksu. Badanie zostało przeprowadzone dla okresu 2003–2014, dla 81 banków komercyjnych z 20 krajów europejskich. Wyniki badania okazały się niejednoznaczne, podając w wątpliwość rosnący udział zasad ładu korporacyjnego w czynnikach wpływających na stabilność banków.

Słowa kluczowe: bankowość, kredyty zagrożone, ryzyko kredytowe, *corporate governance*, audyt wewnętrzny, monitoring zarządu banku.

Nadesłany: 25.11.2016 | Zaakceptowany do druku: 23.12.2016

Does the Control of the Board of the Bank Encourage Its Stability? The Survey of Corporate Governance Practices in Europe in the Years 2003–2014

Due to the importance of the function that banks fulfil in the economy, the attention paid to the application of the principles of corporate governance appears to be strongly justified. The mission of social utility requires banks to maintain stability, liquidity and solvency of the entire sector. However, the examples of fraud that took place during the recent financial crisis could propel the reflection and raise many questions about the effectiveness of the control of

* **Renata Karkowska** – dr hab., Katedra Systemów Finansowych Gospodarki, Wydział Zarządzania, Uniwersytet Warszawski.
Adres do korespondencji: Katedra Systemów Finansowych Gospodarki, Wydział Zarządzania, Uniwersytet Warszawski, ul. Szturmowa 1/3, 02-678 Warszawa; e-mail: rkarkowska@wz.uw.edu.pl.

risk managers in the banking sector. The aim of the study is to verify the impact of changes in the rules of corporate governance, in particular in the field of auditing and monitoring boards for the stability of commercial banks. In this regard, the following questions will be answered: do the changes in auditing and monitoring boards of banks reduce credit risk? In countries with a significant intensification of the phenomenon of moral hazard, is the risk of loss of stability controlled through auditing and monitoring boards of banks? The added value of this analysis is the use of a number of individual measures of corporate governance in individual banks, instead of one measure based on the overall index. The study was conducted in the period 2003–2014, for 81 commercial banks from 20 European countries. The survey results were ambiguous, calling into question a growing share of the corporate governance rules in the factors affecting the stability of banks.

Keywords: banking, bad loans, credit risk, corporate governance, internal audit, monitoring of bank boards.

Submitted: 25.11.2016 | Accepted: 23.12.2016

JEL: G1, G21, G32, G39

1. Wstęp

Wyznawanie zadeklarowanych wartości – wiarygodności, partnerstwa, zaufania i bezpieczeństwa, zgodnych z przyjętą misją stanowi cel, jaki bank komercyjny powinien wypełniać w systemie finansowym gospodarki w długim terminie. Przyjęta misja społecznej użyteczności banków jest z reguły listą wartości, które mają odniesienie do troski o wizerunek publiczny, usługi i produkty, czy szeroko pojętych interesariuszy: akcjonariuszy, depozytariuszy czy klientów. Z uwagi na funkcje pełnione przez banki w gospodarce można wyróżnić ich cele w skali mikro- (generowanie zysku, rozszerzanie oferty dla klientów, wzrost wartości dla akcjonariuszy, utrzymanie bezpieczeństwa powierzonych środków pieniężnych społeczeństwa) i makroekonomicznej (dobrobyt społeczny, wzrost gospodarczy, współtworzenie stabilności systemu finansowego). Realizacja wskazanych celów wiąże się z odpowiedzialnością banku w zakresie (Carroll, 1991; Decker i Sale, 2009; Marcinkowska, 2014):

- prawnym – co wynika z oczekiwania, aby działania banku były zgodne z obowiązującymi normami prawa i regulacjami;
- rynkowym i finansowym – w dbałości o swoich interesariuszy bank powinien zaspokajać ich oczekiwania, generując wzrost wartości i bezpieczeństwo;
- etycznym – wynikającym z norm i wartości przyjętych w danym społeczeństwie,

płynnie rozumianych i trudnych do wyegzekwowania.

Wypełnienie wskazanych obowiązków w przypadku banków wydaje się oczywiste i usankcjonowane przez liczne regulacje i normy ostrożnościowe nakładane przez władze nadzorcze i regulacyjne. Czy zatem dodatkowe zasady *corporate governance* są bezpodstawne? Obserwowane w ostatnich latach niedociągnięcia związane głównie z problemem rozmycia odpowiedzialności zarządzających, niedostatecznego monitoringu ich działań, oraz niewystarczającym zaangażowaniem akcjonariuszy/wierzycieli pokazują, że znaczenie władztwa korporacyjnego w tworzeniu właściwych zachowań banków jest fundamentem do utrzymania zaufania publicznego, a wręcz niezbędnym do prawidłowego funkcjonowania gospodarki. Dlatego propagowanie zasad dobrych praktyk *corporate governance* w bankach jest wynikiem wewnętrznej i zewnętrznej presji na podwyższenie standardów nadzoru. Ewolucja interpretacji *corporate governance* pokazuje, że wraz z rozwojem, coraz więcej grup interesariuszy jest uwzględnianych w przygotowywanych analizach. Banki nie mogą działać wyłącznie dla interesów właścicieli, ale również wierzycieli (Hopt, 2012). Gup (2007) podkreśla, że *corporate governance* w bankach powinno spełniać oczekiwania ochrony interesów właścicieli, wierzycieli, społeczeństwa, regulatorów i nadzorców.

Szeroki zasięg tematyki nadzoru „właścicielskiego” czy „korporacyjnego” powoduje, że trudno o precyzyjną defini-

cję *corporate governance*. Gillan (2006) dzieli temat nadzoru korporacyjnego na wewnętrzny i zewnętrzny. Do elementów nadzoru zewnętrznego zaliczyć można przede wszystkim: prawo oraz regulacje, zewnętrznych audytorów, akcjonariuszy dużych pakietów akcji czy konkurencję rynkową, jako element nadzoru nad zarządzającymi. Natomiast nadzór wewnętrzny jest definiowany jako: rada nadzorcza i jej komitety audytu mające wpływ na zarząd i wartość przedsiębiorstwa, struktura kapitałowa, oraz zapisy w statutach i zarządzenia wewnętrzne (Karkowska, 2016). Według organizacji OECD władztwo korporacyjne to sieć relacji między zarządem, radą nadzorczą, właścicielami czy innymi interesariuszami spółki, która służy budowaniu jej wartości i wypełnianiu postawionych celów.

Interesujące wydaje się jednak to, czy zasady *corporate governance* w bankach przynoszą zamierzone efekty – banki podejmują mniejsze ryzyko, są stabilniejsze, nie narażają swoich interesariuszy? Czy system określający zasady zarządzania bankiem i sprawowania nad nim kontroli służy właściwemu wypełnianiu obowiązków zarządu, rady nadzorczej, komitetów audytu? Współczesne badania z zakresu finansów nie wskazują jednoznacznej odpowiedzi. Stąd przeprowadzona analiza ma na celu weryfikację wrażliwości stabilności banków na praktykowane w nich zasady ładu korporacyjnego, a w szczególności w zakresie audytu i monitoringu zarządu.

Biorąc pod uwagę powyższe problemy w artykule postawiono następujące hipotezy badawcze:

- H(1) Zmiany w zakresie audytu i monitoringu zarządów banków ograniczają podejmowane przez banki ryzyko kredytowe.
- H(2) Ryzyko utraty stabilności jest kontrolowane przez audyt i monitoring zarządów banków, w krajach o istotnym nasileniu zjawiska pokusy nadużyć.

W celu udowodnienia powyższych hipotez badaniom został poddany wpływ zmian zasad ładu korporacyjnego na stabilność banków, mierzoną stosunkiem kredytów zagrożonych do wielkości kredytów udzielonych. Dodatkowo w analizie zostały zastosowane również zmienne charakteryzujące czynniki: specyficzne dla danego banku i makroekonomiczne. Szacunki

zostały wykonane w okresie 2003–2014, dla banków komercyjnych, publicznych z wybranych 20 krajów europejskich.

2. Przegląd literatury

W okresie kryzysu finansowego 2007–2008 często spotykanym zjawiskiem było podejmowanie przez wynajętych menedżerów instytucji finansowych ryzyka większego, niż byłoby w stanie zaakceptować właściciele. Mowa tu o pokusie nadużyć (ang. *moral hazard*), która powoduje, że delegowanie przez właścicieli możliwości podejmowania decyzji jest wykorzystywane do osiągnięcia przede wszystkim własnych korzyści. *Moral hazard* to działanie na własną korzyść, ale jednocześnie na ryzyko innych uczestników rynku finansowego. Zjawisko to narasta, gdy ludzie i instytucje nie ponoszą konsekwencji swoich działań. W świetle etyki można rozpatrywać go jako niemoralne zachowanie, natomiast w świetle ekonomii powoduje to zakłócenie efektywnego działania. Niesie to również pewne problemy związane z rozbieżnością interesów właścicieli i menedżerów, oraz tego, że właściciele nie są w stanie dokładnie i bez kosztów monitorować i pozyskiwać informacji, że wynajęty agent dołożył wszelkich starań, aby dokonać rozwoju przedsiębiorstwa. Zjawisko badali Jensen i Meckling, udowadniając tezę, iż menedżerowie mogą preferować własne cele, kosztem celów akcjonariuszy (Jensen i Meckling, 1976). Rosnąca autonomia menedżerów powoduje, że stają się oni niezależni, nie są dyscyplinowani przez aktywnych właścicieli, co ogranicza bezpośrednią kontrolę właścicielską. W takiej sytuacji rośnie rola menedżerów, przejmują oni pewne funkcje zarezerwowane do tej pory tylko dla właścicieli, co z kolei wywołuje tzw. problem agencji. Dotyczy on relacji pomiędzy dostawcami kapitału do firm i menedżerami, w ramach których dostawcy kapitału próbują zapewnić sobie uzyskanie odpowiednich stóp zwrotu (Shleifer i Vishny, 1997). Badania przeprowadzone przez Shleifera i Vishnego pokazują, że lepsze wyniki osiągają przedsiębiorstwa w krajach z tradycyjnym prawem zwyczajowym, gdzie kładzie się nacisk na prawa własności i kontrakty, w porównaniu z krajami będącymi zwolennikami tradycji, gdzie występują silne państwa, słaby jest nadzór korporacyjny.

Zjawisko *moral hazard* może w sposób niekontrolowany doprowadzić do nadmiernej ekspansji kredytowej i być źródłem

rosnącej liczby zagrożonych kredytów. Materializacja tego ryzyka może wynikać z: nieuczciwej konkurencji, polegającej na omijaniu bezpiecznych reguł, polityki kredytowej, sekurytyzacji, transferze ryzyka, omijaniu norm ostrożnościowych czy akordowym systemie sprzedaży. Konsekwencji powyższego można upatrywać w niestabilności pojedynczych instytucji, ale i całego sektora bankowego.

Należy podkreślić, że przyczyną zjawiska pokusy nadużyć w sektorze bankowym może być również istnienie sieci bezpieczeństwa finansowego. Świadomość istnienia parasola ochronnego powoduje, że menedżerowie banków czują mniejszą odpowiedzialność za podejmowane działania, tym samym angażując się w bardziej ryzykowne przedsięwzięcia. Mishkin (1972) oraz Mankiw (1986) wykazali, że *moral hazard* może przyczynić się do przerwania przepływu informacji dotyczących kondycji finansowej kredytobiorców. W efekcie kryzysu może nastąpić limitowanie wielkości kredytu w gospodarce, co może mieć bardziej niepożądane skutki społeczne niż zwiększenie efektywności banków wywołane podwyższeniem oprocentowania kredytów. Pokusa nadużycia powoduje, że banki mogą mało dokładnie oceniać ryzyko związane z indywidualnym klientem i tym samym różnicować warunki umów kredytowych. Timmermans (2001) podkreśla, że wzrost oprocentowania może doprowadzić do negatywnej selekcji najbardziej wiarygodnych kredytobiorców i wycofania ich z rynku.

W celu zabezpieczenia się przed negatywnymi skutkami wskazanymi zjawiskami, mających miejsce na początku XXI stulecia, podejmuje się różnego rodzaju działania, tj. zmiany w zakresie monitoringu i audytu w zarządach spółek zainteresowania publicznego. Powoływanie komitetów audytu ma na celu monitorowanie prac związanych ze: sprawozdawczością i rewizją finansową, skutecznością systemów kontroli i audytu wewnętrznego, niezależności podmiotu uprawnionego do badania sprawozdań finansowych i biegłego rewidenta oraz zarządzania ryzykiem (Karkowska, 2015; Sawicki, 2013, s. 385). Zakładając, że w krajach o nasileniu zjawiska pokusy nadużyć działania na rzecz monitoringu zarządów banków były osłabione, a ich funkcja powinna zostać wzmocniona dla budowania stabilności sektora bankowego,

w badaniu został zweryfikowany wpływ indeksu *moral hazard* (Barth i in., 2006) na zależność pomiędzy dobrymi praktykami korporacyjnymi a podejmowanym ryzykiem kredytowym. W systemach władztwa korporacyjnego podmiotów regulowanych, do jakich należą banki komercyjne, znaczenie komitetów audytu jest szczególnie istotne w kontekście problemów agencyjnych. Strażnicy mają za zadanie chronić zarówno sam bank, jak i kluczowych interesariuszy, przed potencjalnymi nieprawidłowościami i niestabilnością finansową (Marcinkowska, 2014; Goergen, 2012).

Monitoring działania zarządów banków powinien spełniać następujące funkcje w systemie władztwa korporacyjnego:

- funkcję zapobiegawczą przed fałszowaniem przez pracowników banków sprawozdań finansowych i dokładaniem należytej staranności w prowadzeniu rachunkowości;
- funkcję kontrolną i korekcyjną, realizowaną poprzez przekazywanie informacji zarządowi banków na temat sprawozdania finansowego;
- funkcję współpracy z radą nadzorczą, polegającą na pomocy członkom rady w trafnej ocenie sytuacji finansowej banku, jego stabilności i bezpieczeństwa.

Ze względu na niewielką skuteczność działania komitetów audytu w ostatnich latach, skandale i kryzys finansowy dowiodły, że wielu audytorów nie wykonywało należycie obowiązków. W związku z tym Komisja Europejska podkreśla istotę współpracy komitetu audytu z radą nadzorczą, audytorem wewnętrznym i zarządem. Działania partnerskie pomiędzy tymi organami powinny służyć efektywności działania spółki (Komisja Europejska..., 2009).

W większości badania poświęcone zasadom ładu korporacyjnego w sektorze bankowym potwierdzają, iż wyższy standard praktyk nadzorczych zmniejsza podejmowane ryzyko oraz służy lepszym wynikom (Caprio, Laeven i Levine, 2007; Zagorchev i Gao, 2015; Andres i Vallelado, 2008). Istnieją jednak również takie, w których podkreśla się negatywny wpływ wzmocnionych kontroli nadzoru właścicielskiego na wyniki banków (Beltratti i Stulz, 2012; Fortin, Goldberg i Roth, 2010; Erkens i in., 2012). Dzieje się tak ze względu na rosnące koszty operacyjne.

Wskaźnikiem, który może służyć ocenie stabilności banku komercyjnego, jest

udział kredytów zagrożonych w sumie udzielonych kredytów. Nadmierny wzrost tego wskaźnika może generować ryzyko utraty płynności i niewypłacalności banku. W kontekście badania wpływu zasad *corporate governance* na stabilność banku, należy zauważyć, że może dochodzić do sytuacji, w których zarząd banku maskuje wielkość kredytów zagrożonych, dokonując różnego rodzaju zabiegów księgowych. Badanie może zatem stanowić cenne źródło informacji o zachodzących interakcjach. Zależność między zasadami *corporate governance* a stabilnością banków komercyjnych, mierzoną wskaźnikiem kredytów zagrożonych została zweryfikowana w pracy Angahar i Mejabi (2014). Autorzy nie znaleźli jednak istotnej statystycznie interakcji. Kiger (2009) podkreśla, że wzrost wskaźnika kredytów zagrożonych może wynikać ze słabości w zarządzaniu ryzykiem kredytowym, liberalnej polityki kredytowej i problemów w zarządach banków. Z kolei Somoye (2010) zauważa, że zjawisko to może doprowadzić do spadku płynności i stopniowej utraty wydajności banków i gospodarki krajów, w jakich funkcjonują. Macey i Hara (2010), bazując na badaniach Arun i Turner (2002), argumentowali, że specyficzna natura banków wymaga nie tylko szerszego spojrzenia na funkcjonujące w nich zasady ładu korporacyjnego, ale także jego interwencji w zakresie działań zarządów banków.

Podjęta przez autorkę analiza wrażliwości stabilności banków komercyjnych na zmiany w stosowaniu dobrych praktyk uwzględnia kraje o stosunkowo ujednoliconych zasadach dyscypliny rynkowej – 20 krajów europejskich. Według najlepszej wiedzy autorki analiza o takim przekroju czasowo-przestrzennym powinna wypełnić lukę w dotychczas przeprowadzonych badaniach.

3. Metoda badawcza i opis danych

Przeprowadzony przegląd literatury posłużył do zweryfikowania wpływu praktyk *corporate governance* w bankach komercyjnych na ich stabilność. Badania zostały wykonane na danych indywidualnych banków z 20 krajów europejskich: Austrii, Belgii, Czech, Estonii, Grecji, Finlandii, Francji, Danii, Niemiec, Hiszpanii, Irlandii, Norwegii, Polski, Portugalii, Szwecji, Szwajcarii, Węgier, Wielkiej Brytanii,

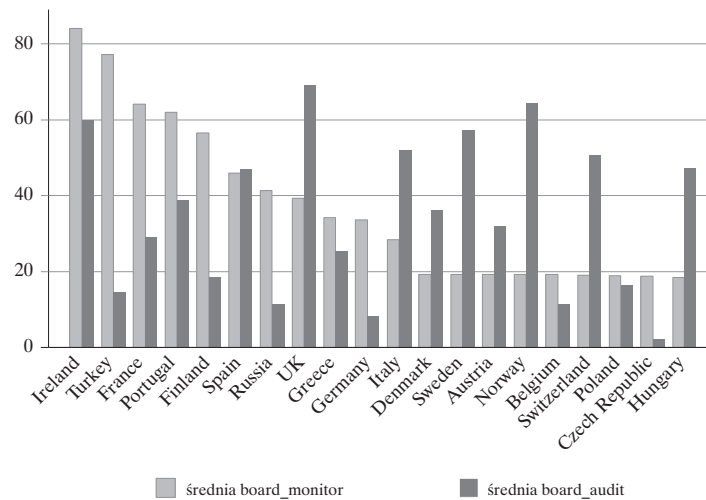
Włoch. Dobór krajów został podyktowany dostępnością dostatecznie długich szeregów czasowych obserwacji. Okres analizy 2003–2014 przypada na czas kryzysu finansowego w Europie, tym bardziej powinien stanowić źródło istotnych informacji o wpływie dokonywanych zmian w obrębie *corporate governance* w zarządach banków.

Badania empiryczne zostały poprzędkowane przestrzennie-czasowym przeglądem analizowanych zmiennych. Wykorzystano dane o charakterze rocznym; źródłem pochodzenia danych bilansowych banków była baza Bankscope, natomiast zmienne z zakresu *corporate governance* zaczerpnięto z Thomson Reuters. Do identyfikacji zakresu uprawnień komitetu audytu zarządu wykorzystano wskaźnik *BOARD_AUDIT*, natomiast wskaźnik *BOARD_MONITOR* posłużył do informacji o tym, w jakim zakresie monitorowane jest wypełnianie funkcji zarządu. Wskaźniki przyjmują wartość od 0 do 100%, im wyższa wartość, tym wyższy stopień audytu/monitoringu. Jako miarę niestabilności banku przyjęto wskaźnik kredytów zagrożonych do całości udzielonych kredytów w banku – *NPL_LOAN*. Średnie wartości wskaźnika monitoringu *BOARD_MONITOR*, audytu zarządu *BOARD_AUDIT* banków na tle wskaźnika *NPL_LOAN* z poszczególnych krajów europejskich zostały zaprezentowane na rysunku 1. Jak możemy się przekonać, mimo względnie jednorodnego obszaru analizy, jakim jest Unia Europejska, wartości wskaźników są istotnie zróżnicowane. Szeregi czasowe wartości średnich wskaźników w podziale na kraje zostały przedstawione w załączniku 1 (tabelach 1 i 2).

Od 2007 roku wskaźnik kredytów zagrożonych w sumie udzielonych kredytów zdecydowanie wzrasta w analizowanych bankach. Niewątpliwie sytuacja ta nie sprzyja stabilności sektora bankowego w Europie. W okresie 2007–2014 ich wielkość została podwojona. Na rysunku 2 pokazano, że w odpowiedzi na niepokojące zjawisko narastania niestabilności banków wzrasta funkcja monitoringu zarządów banków w ramach ładu *corporate governance*.

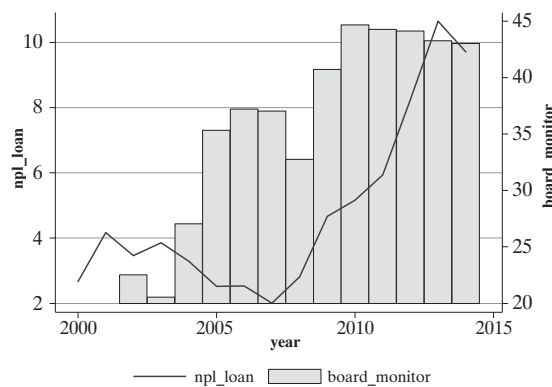
Zasady ładu korporacyjnego w analizowanych bankach komercyjnych Europy w zakresie audytu zarządów banków przybierały jednak tendencje bardziej zróżnicowane (por. rysunek 3). W okresie 2007–2010 został zaobserwowany silny trend

Rysunek 1. Średnie wartości wskaźników monitoringu i audytu zarządów w bankach komercyjnych poszczególnych krajów europejskich w latach 2007–2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Thomson Reuters Eikon.

Rysunek 2. Średnie wartości wskaźnika monitoringu zarządu w bankach komercyjnych na tle wskaźnika kredytów zagrożonych w sumie udzielonych kredytów w latach 2007–2014

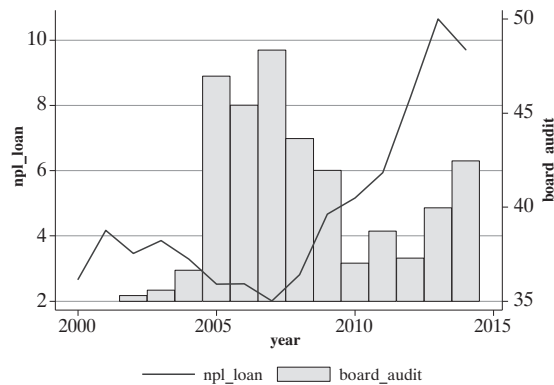
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Thomson Reuters Eikon.

spadkowy, a następnie wzrost, co może sugerować odbudowę działań komitetu audytu w reakcji narastające zjawisko kredytów zagrożonych.

Ze względu na połączenie wymiaru czasowego i przekrojowego otrzymano dane panelowe. Parametry modelu zostały oszacowane metodą uogólnionych momentów ang. GMM (Generalised Method of Moments) za pomocą estymatora Arellano i Bonda (1991). Zastosowanie wskazanej metody ograniczyło istotne problemy związane z obecnością nieobserwowalnych

efektów specyficznych dla banków. Szacowanie parametrów modelu zostało przeprowadzone testami: na obecność autokorelacji reszt rzędu pierwszego i drugiego – AR(1) i AR(2), oraz testem Hansena kontrolującym poprawność zastosowanych instrumentów. W celu weryfikacji postawionych hipotez oszacowano 3 modele wrażliwości stabilności banku na zmiany *corporate governance* w podziale na całość próby badawczej i dla banków o ponadprzeciętnym indeksie *moral hazard* (wyższej od średniej dla całej próby). Wartości indeksu

Rysunek 3. Średnie wartości wskaźnika audytu zarządu w bankach komercyjnych na tle wskaźnika kredytów zagrożonych w sumie udzielonych kredytów w latach 2007–2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Thomson Reuters Eikon

moral hazard przyjmują wartości od 0 do 3 (Barth i in., 2006), im wyższa wartość tym wyższe ryzyko.

W Modelu 1 jako czynniki wpływające na wyniki banków przyjęto indywidualne cechy banków, tj. ich poziom aktywów, wielkość udzielonych kredytów i zobowiązań, w Modelu 2 uwzględniono zmiany w zakresie audytu i monitoringu zarządu, w Modelu 3 – zostały uwzględnione wszystkie czynniki wraz z czynnikiem koniunkturalnym.

Model wpływu *corporate governance* w zakresie monitoringu i audytu zarządów banków komercyjnych:

$$\begin{aligned}
 NPL_LOAN_{n,j,t} = & NPL_LOAN_{n,j,t-p} + SIZE_{n,j,t} + LOANS_TA_{n,j,t} + DEBT_TA_{n,j,t} + \\
 & + BOARD_AUDIT_{n,j,t} + LOAN*BOARD_AUDIT_{n,j,t} + \\
 & + BOARD_MONITOR_{n,j,t} + LOAN*BOARD_MONITOR_{n,j,t} + \\
 & + GDP_REAL_{n,j,t} + \mu_{j,i} + \varepsilon_{i,t}
 \end{aligned}$$

gdzie: $NPL_LOAN_{n,j,t}$ – wskaźnik kredytów zagrożonych do całości udzielonych kredytów w banku n , w j -tym kraju, zaobserwowaną w okresie t, p – rząd opóźnienia zmiennej zależnej, odpowiednio. Przyjęto zbiór zmiennych niezależnych specyficznych dla banku, gdzie: $SIZE$ – zlogarytmowana wielkość aktywów banku, $LOANS_TA$ – roczna zmiana wielkości udzielonych kredytów w stosunku do wielkości aktywów banku, $DEBT_TA$ – zobowiązania banku w sumie aktywów, $BOARD_AUDIT$

– roczna zmiana wskaźnika prezentującego zakres uprawnień komitetu audytu, $LOAN*BOARD_AUDIT$ – zmienna interakcji pomiędzy poziomem udzielonych kredytów a wskaźnikiem audytu zarządu, $BOARD_MONITOR$ – roczna zmiana wskaźnika informującego o tym, w jakim zakresie monitorowane jest wypełnianie funkcji zarządu, $LOAN*BOARD_MONITOR$ – zmienna interakcji pomiędzy poziomem udzielonych kredytów a wskaźnikiem monitoringu zarządu banku, GDP_REAL – realny produkt krajowy brutto, skorygowany inflacją. $\mu_{j,i}$ – efekt grupowy; $\varepsilon_{i,t}$ – składnik losowy.

Statystyka opisowa badanej próby została zaprezentowana w tabeli 1. Należy zauważyć, że badane zmienne charakteryzuje wysokie odchylenie od wartości średniej, w szczególności dotyczy to zmiennych z zakresu miar *corporate governance*. Świadczy to o istotnym zróżnicowaniu przestrzegania zasad ładu korporacyjnego wśród publicznych banków komercyjnych w Europie i sugeruje, że praktyka ta powinna być rozwijana.

Tabela 1. Statystyka opisowa

	Średnia	Odch. stand.	Min	Maks
npl_loan	5.21	8.36	0.00	83.81
size	18.93	2.00	13.31	23.05
loans_ta	64.09	18.45	0.00	104.77
debt_ta	34.91	13.83	4.52	70.18
board_audit	46.34	27.94	0.03	71.27
board_monitor	38.69	31.03	16.75	89.21
gdp_real	1.30	2.82	-9.10	6.30

Źródło: opracowanie własne.

4. Wyniki badań

W tabeli 2 zaprezentowano wyniki przeprowadzonego badania dla całej próby badawczej. Szacunki parametrów wpływu poszczególnych zmiennych zostały podane w podziale na poszczególne Modele 1–3.

Wyniki szacunków wykazały, że w latach 2003–2014 stabilność banków europejskich, szacowana udziałem kredytów zagrożonych w ogólnej sumie kredytów była w największym stopniu zdeterminowana czynnikiem koniunktury gospodarczej [-0.419]. Zależność ta była negatywna, co oznacza,

Tabela 2 Wyniki estymacji wpływu zmiany corporate governance na stabilność banków komercyjnych w Europie latach 2003–2014

	Model 1 b/se	Model 2 b/se	Model 3 b/se
NPL_LOAN (-1)	0.469 (0.31)	0.375 (0.29)	0.350 (0.27)
NPL_LOAN (-2)	0.618*** (0.30)	0.887*** (0.32)	0.807*** (0.29)
SIZE	-0.089 (0.26)	-0.498 (0.31)	-0.303 (0.43)
LOANS_TA	0.033 (0.02)	0.015 (0.04)	0.028 (0.06)
DEBT_TA	0.046* (0.02)	0.000 (0.03)	-0.018 (0.03)
BOARD_AUDIT		0.011 (0.07)	0.076 (0.09)
LOAN*BOARD_AUDIT		-0.000 (0.00)	-0.001 (0.00)
BOARD_MONITOR		-0.001* (0.04)	-0.040 (0.05)
LOAN*BOARD_MONITOR		0.001* (0.00)	0.001 (0.00)
GDP_REAL			-0.419*** (0.08)
CONSTANT	-1.477 (5.38)	8.488 (8.26)	5.455 (9.27)
Liczba obserwacji	695	519	468
Liczba banków	75	74	65
Liczba instrumentów	343.0	483.0	468.0
Arellano-Bond AR(1)	-1.1 (0.3)	-1.0 (0.3)	-1.0 (0.3)
Arellano-Bond AR(2)	-1.9 (0.1)	-1.3 (0.2)	-0.6 (0.6)
Test Sargana	653.0 (0.2)	537.8 (0.0)	484.0 (0.2)
Test Hansena	72.0 (1.0)	65.1 (1.0)	55.4 (1.0)

Objaśnienia: b – współczynnik regresji, se – błąd standardowy, poziom istotności odpowiednio – *** p < 0.01, ** p < 0.5, * p < 0.1

Źródło: opracowanie własne.

że w latach wzrostu gospodarczego spadał współczynnik kredytów zagrożonych, a tym samym zmniejszało się ryzyko utraty stabilności banków. Czynniki specyficzne dla indywidualnych banków, w tym wielkość ich aktywów, udział kredytów w sumie bilansowej czy rodzaj finansowania okazały się w większości nie istotne statystycznie w oddziaływaniu na poziom kredytów zagrożonych. Należy jednak zauważyć, że wraz z rosnącą sumą bilansową *SIZE* spadało ryzyko związane z niespłacalnością kredytów, natomiast wzrost akcji kredytowej *LOANS_TA* generował to zagrożenie. W kontekście analizowanego celu badania czynniki, obejmujące dobre praktyki korporacyjne okazały się w niewielkim stopniu oddziaływać na zmienną objaśnianą *NPL_LOAN*. Nieistotnie statystycznie okazało się wpływać podniesienie wpływów audytu wewnętrznego *BOARD_AUDIT*. Jako pozy-

tywną obserwację przeprowadzonego badania należy podkreślić oddziaływanie monitoringu funkcji zarządu przez radę nadzorczą *BOARD_MONITOR* na ograniczanie ryzyka kredytowego [-0.001]. Czynniki ten jednak okazuje się nie być pomocny wraz z rosnącą akcją kredytową *LOAN*BOARD_MONITOR*. Innymi słowy można przypuszczać, że decyzje banku o udzielaniu większej liczby kredytów nie idą w parze z większym monitoringiem bezpieczeństwa banków.

Z kolei w tabeli 3 zostały zaprezentowane wyniki przeprowadzonego badania dla krajów o ponadprzeciętnym poziomie wskaźnika *moral hazard*. Szacunki parametrów wpływu poszczególnych zmiennych zostały podane w podziale na poszczególne Modele 1–3. Należy zacząć od tego, że w tej ograniczonej grupie badawczej szacowane parametry przy zmiennych objaśniających okazały się bardziej wyraziste i w większym

Tabela 3. Wyniki estymacji wpływu zmiany corporate governance na stabilność banków komercyjnych w krajach o ponadprzeciętnym poziomie wskaźnika moral hazard w Europie latach 2003–2014

	Model 1		Model 2		Model 3	
	b/se		b/se		b/se	
NPL_LOAN (-1)	0.729***	(0.14)	1.222***	(0.07)	1.190***	(0.07)
NPL_LOAN (-2)	0.024	(0.10)	-0.093**	(0.04)	-0.087**	(0.04)
SIZE	0.228*	(0.12)	-0.011	(0.09)	0.019	(0.12)
LOANS_TA	0.023**	(0.01)	0.041**	(0.02)	0.030*	(0.02)
DEBT_TA	0.004	(0.01)	0.013*	(0.01)	0.001	(0.01)
BOARD_AUDIT			0.024	(0.02)	-0.007	(0.02)
LOAN*BOARD_AUDIT			-0.000	(0.00)	0.000	(0.00)
BOARD_MONITOR			0.017	(0.01)	0.023**	(0.01)
LOAN*BOARD_MONITOR			0.000	(0.00)	0.000*	(0.00)
GDP_REAL					-0.212***	(0.03)
CONSTANT	-5.027	(2.85)	-2.997	(2.27)	-2.160	(2.82)
Liczba obserwacji	396		266		251	
Liczba banków	54		52		46	
Liczba instrumentów	203.0		267.0		251.0	
Arellano–Bond AR(1)	-1.2	(0.2)	-1.9	(0.1)	-1.8	(0.1)
Arellano–Bond AR(2)	-0.2	(0.8)	-1.5	(0.1)	-0.2	(0.9)
Test Sargana	523.5	(0.0)	267.8	(0.3)	225.1	(0.7)
Test Hansena	58.39	(1.0)	51.6	(1.0)	41.9	(1.0)

Objaśnienia: b – współczynnik regresji, se – błąd standardowy, poziom istotności odpowiednio – *** p < 0.01, ** p < 0.5, * p < 0.1

Źródło: opracowanie własne.

stopniu istotne statystycznie. W szczególności wzrost akcji kredytowej jest czynnikiem sprawczym narastaniu niestabilności banku, związanego z kredytami zagrożonymi. Zjawisko to nie powinno dziwić, w końcu im więcej kredytów jest udzielane, tym bardziej rośnie ryzyko ich niespłacalności. Tym bardziej, że obserwacja ta została dostrzeżona w środowisku nasilenia tendencji pokusy nadużyć menadżerów. Badanie potwierdziło ograniczone znaczenie komitetu audytu na działalność banku, w kontekście jego stabilności. Z drugiej strony podkreśliło, że w tej grupie badawczej wzrost monitoringu zarządu banku nie przynosi pozytywnych rezultatów w ograniczaniu ryzyka. Okazało się, że współczynnik przy zmiennej *BOARD MONITOR* generował wzrost udziału kredytów zagrożonych [0.023]. Podobnie jak dla całej próby badawczej stabilność banku liczona udziałem kredytów zagrożonych charakteryzowała się procyklicznością, współczynnik przy zmiennej *GDP REAL* miał największą siłę oddziaływania [-0.212].

5. Podsumowanie i wnioski

Badanie nie podtrzymało postawionych we wstępie hipotez o pozytywnych wpływie audytu i monitoringu zarządów banków europejskich na podejmowane ryzyko w okresie 2007–2014. Zmiany koniunkturalne okazały się źródłem najbardziej istotnym w oddziaływaniu na stabilność banku. Ostatecznie na tle innych źródeł stosowanie dobrych praktyk ładu korporacyjnego w bankach okazało się czynnikiem najmniej sprawczym. Wyniki pokazały, że ryzyko kredytowe, generowane przez wzrost kredytów zagrożonych nie jest negatywnie skorelowane ze wskaźnikiem audytu wewnętrznego. Natomiast budowaniu stabilności banków może sprzyjać monitoring działania zarządów przez radę nadzorczą. Mimo że oddziaływanie to jest niewielkie, długofalowo powinno to stanowić wartość fundamentalną i nieocenioną dla budowania strategii działania banków na rynku. W badanym okresie 2003–2014 czynnik ten stanowił źródła ograniczenia ryzyka utraty stabilności banków, ale w interakcji z rosnącą akcją kredytową okazał się niewystarczający. Interesujące okazały się szacunki modeli dla krajów o ponadprzeciętnym wskaźniku pokusy nadużyć wśród menadżerów. We wskazanej grupie wzrost

monitoringu zarządów banków generował dodatkowe ryzyko. Powstaje zatem pytanie, czy negatywna zależność była wynikiem doboru próby badawczej, czy okresu kryzysu, który nie sprzyjał stabilności banków? A może nadal niewielkim wpływie kontroli zarządów na podejmowane decyzje w podejmowaniu ryzyka? Niewątpliwie badania nad poziomem stosowania zasad dobrych praktyk rynkowych wzbudzają coraz większe zainteresowanie interesariuszy banków, co zapewne jest przesłanką wejścia rynku kapitałowego w kolejną fazę rozwoju po kryzysie 2007–2009. Kolejne analizy są zatem niezbędne dla pełnego poznania zależności kierujących w sektorze bankowym.

Z jednej strony funkcjonujące mechanizmy kontroli i nadzoru zawarte w zasadach ładu korporacyjnego powinny sprzyjać stabilności sektora bankowego i umożliwiać zaangażowanym grupom interesariuszy kontrolę nad wykorzystywaniem ulokowanego kapitału, z drugiej zaś może działania te są mało efektywne.

Wyniki badania potwierdziły wcześniejsze przypuszczenia, że świadomość istnienia parasola ochronnego w postaci sieci instytucji bezpieczeństwa finansowego powoduje, iż menadżerowie banków czują mniejszą odpowiedzialność za podejmowane działania, tym samym angażując się w bardziej ryzykowne przedsięwzięcia. A zjawisko *moral hazard* może przyczynić się do przerwania przepływu informacji dotyczących kondycji finansowej kredytobiorców.

Wobec niewystarczających odpowiedzi na postawione pytania badawcze analiza stanowi źródło do kolejnych kroków weryfikacji, czy zaobserwowane zjawisko ma charakter globalny, czy tendencja ta będzie się utrzymywała w przyszłości?

Bibliografia

- Andres, P. i Vallelado, E. (2008). Corporate governance in banking: The role of the board of directors. *Journal of Banking & Finance*, 32, 2570–2580.
- Angahar, P.A. i Mejabi, S.K. (2014). The impact of corporate governance variables on non-performing loans of nigerian deposit money banks. *Asian Economic and Financial Review*, 4(11), 1531–1544.
- Arellano, M. i Bond, S. (1991). Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment Equations. *Review of Economic Studies*, 58(2), 277–297.
- Arun, O.J. i Turner, K.S. (2002). Practice and standard of corporate governance in the Nigerian bank-

- ing industry. *International Journal of Economics and Finance*, 2(4), 22–31.
- Barth, J.R., Caprio, G. Jr. i Levine, R. (2006). *Rethinking Bank Regulation. Till Angels Govern*. New York: Cambridge University Press.
- Barth, J.R., Caprio, G. Jr. i Levine, R. (2013). *Measure it, improve it. Bank Regulation and Supervision in 180 Countries 1999-2011*. Milken Institute.
- Beltratti, A. i Stulz, R.M. (2012). *The credit crisis around the globe: Why did some banks perform better?* *Journal of Financial Economics*, 105, 1–17.
- Caprio, G., Laeven, L. i Levine, R. (2007). Governance and bank valuation. *Journal of Financial Intermediation*, 16, 584–617.
- Caroll, A.B. (1991). *The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders*. *Business Horizons*, 34(4), 39–48.
- Decker, S. i Sale, C. (2009). *An Analysis of Corporate Social Responsibility, Trust and Reputation in the Banking Profession*. W: S.O. Idowu i W.L. Filho (red.), *Professionals' Perspectives of Corporate Social Responsibility*. Heidelberg: Springer, 135–156.
- Fortin, R., Goldberg, G. i Roth, G. (2010). *Bank risk taking at the onset of the current banking crisis*. *Financial Review*, 45, 891–913.
- Gillan, S.L. (2006). Recent developments in corporate governance: an overview. *Journal of Corporate Finance*, 12, 381–402.
- Goergen, M. (2012). *International Corporate Governance*. Harlow: Pearson.
- Gup, B.E. (2007). *Corporate Governance in Banks: Does the Board Structure Matter?* W: B.E. Gup (red.), *Corporate Governance in Banking. A Global Perspective*. Cheltenham–Northampton: Elgar.
- Hopt, K.J. (2012). *Corporate Governance of Banks After the Financial Crisis*. W: E. Wymeersch, K.J. Hopt i G. Ferrarini (red.), *Financial Regulation and Supervision. A Post-crisis Analysis* (s. 337–367). Oxford: Oxford University Press.
- Jensen, M. i Meckling, W. (1976). Theory of the firm: managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*, 3, 305–360. University of Rochester, Rochester, NY 14627, U.S.A.
- Karkowska, R. (2015). *Ryzyko systemowe. Charakter i źródła indywidualizacji w sektorze bankowym*. Kraków: Wolters Kluwer Polska.
- Karkowska, R. (2016). Zasady ładu korporacyjnego a rentowność banków europejskich. *Zeszyty Naukowe Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin.
- Kiger, M.K. (2009) Elements of poor credit administration. *Journal of Finance*, 20(3), 13–21.
- Komisja Europejska, *Zielona Księga, Polityka badania sprawozdań finansowych – lekcje wyciągnięte z kryzysu*, Bruksela, 13.10.2009 r. KOM (2010)561.
- Macey, K.S. i Hara, O. (2010). Practice and standard of corporate governance in the Nigerian banking industry. *International Journal of Economics and Finance*, 2(4), 15–24.
- Mankiw, N.G. (1986). The Allocation of Credit and Financial Collapse. *Quarterly Journal of Economics*, 101 (August), 455–70.
- Marcinkowska, M. (2014). *Corporate governance w bankach. Teoria i praktyka*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Minsky, H.P. (1972). Financial Stability Revisited: The Economics of Disaster. *Reappraisal of the Federal Reserve Discount Mechanism*, 3, 95–136. Washington, DC: Board of Governors of the Federal Reserve System.
- Neumann, R. i Voetmann, T. (1999). *CEO turovers and corporate governance*. Working Papers, No. 10/1999, Copenhagen Business School.
- Sawicki, K. (2013). Powołanie, zadania i funkcjonowanie komitetu audytu. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 757, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” nr 58*, s. 383–392.
- Shlaifer, A. i Vishny, R. (1997). A survey of corporate governance. *Journal of Finance*, 52, 737–775.
- Somoye, R. (2010). The variation of risks on non-performing loans on banks in Nigeria. *Indian Journal of Economics*, 28(1), 1–6.
- Timmermans, T. (2001). Monitoring and Macroeconomics Determinants of Banking System Stability. *Bank for International Settlements Paper*, 1, March, 117–137.
- Zagorchev, A. i Gao, L. (2015). Corporate governance and performance of financial institutions. *Journal of Economics and Business*, 82, 17–41.

Załącznik 1

Tabela 1. Średnie wartości wskaźnika audytu zarządu [board_audit] w wybranych krajach europejskich

Kraj	2002	2005	2007	2009	2011	2013	2014
Austria		0.87	50.27	52.09	16.42	14.97	16.51
Belgia	13.99	22.82	20.62	14.17	2.76	3.30	3.92
Czechy				7.48	1.84	0.45	1.54
Dania		69.94	69.70	25.43	10.13	35.60	36.66
Finlandia			3.64	32.96	22.26	19.41	21.06
Francja	13.42	30.00	30.23	34.39	39.91	27.39	39.69
Niemcy	0.15	4.39	5.44	22.46	11.06	1.48	6.91
Grecja	3.54	35.77	15.11	30.46	29.41	21.15	6.91
Węgry				70.85	71.27	0.01	0.34
Irlandia		69.94	69.70	61.50	56.02	57.03	57.98
Włochy	50.27	43.40	53.17	55.91	53.14	52.92	59.28
Norwegia	66.67	69.94	69.70	70.85	71.27	70.49	70.97
Polska				14.79	18.19	21.68	25.14
Portugalia	22.85	50.27	48.73	47.49	47.52	16.40	17.65
Rosja				16.07	13.10	11.09	1.54
Hiszpania	37.16	48.75	50.96	51.20	51.98	43.94	29.37
Szwecja		51.39	59.90	70.85	71.27	57.72	46.02
Szwajcaria	66.67	11.15	69.70	40.40	55.38	57.72	35.50
Turcja				1.64	0.03	51.19	70.97
Wielka Brytania	60.66	69.94	69.70	70.85	71.27	70.49	70.97

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Thomson Reuters Eikon.

Tabela 2. Średnie wartości wskaźnika monitoringu funkcji zarządu [board_monitor] w wybranych krajach europejskich

Kraj	2002	2005	2007	2009	2011	2013	2014
Austria	20.58	20.97	19.43	16.79	19.23	19.29	20.79
Belgia	20.58	20.97	19.43	16.79	19.23	19.29	20.79
Czechy				16.79	19.23	19.29	20.79
Dania		20.97	19.43	16.79	19.23	19.29	20.79
Finlandia		20.97	19.43	85.05	87.49	87.55	20.79
Francja	20.58	43.72	64.93	85.05	87.49	87.55	89.04
Niemcy	20.58	55.09	36.49	33.86	36.30	36.36	20.79
Grecja	20.58	43.72	30.81	39.54	46.53	36.36	54.92
Węgry				16.79	19.23	19.29	19.23
Irlandia		55.09	87.68	85.05	87.49	87.55	89.04
Włochy	20.58	29.50	34.60	31.96	26.81	26.87	30.54
Norwegia	20.58	20.97	19.43	16.79	19.23	19.29	20.79
Polska				16.79	19.23	19.28	20.72
Portugalia	20.58	43.72	64.93	85.05	87.49	87.55	87.67
Rosja				39.54	41.98	42.04	89.04
Hiszpania	43.32	38.03	49.76	44.09	49.57	48.54	66.29
Szwecja	20.58	20.97	19.43	16.79	19.23	19.29	20.79
Szwajcaria	20.58	20.97	19.43	16.79	19.23	19.29	20.74
Turcja				73.67	87.49	87.55	89.04
Wielka Brytania	20.58	36.13	33.08	39.54	49.57	49.63	59.79

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Thomson Reuters Eikon.